

De bosgeschiedenis als wetenschap en onderzoeksdomein. Een historiografisch overzicht

JIM VAN LAAR

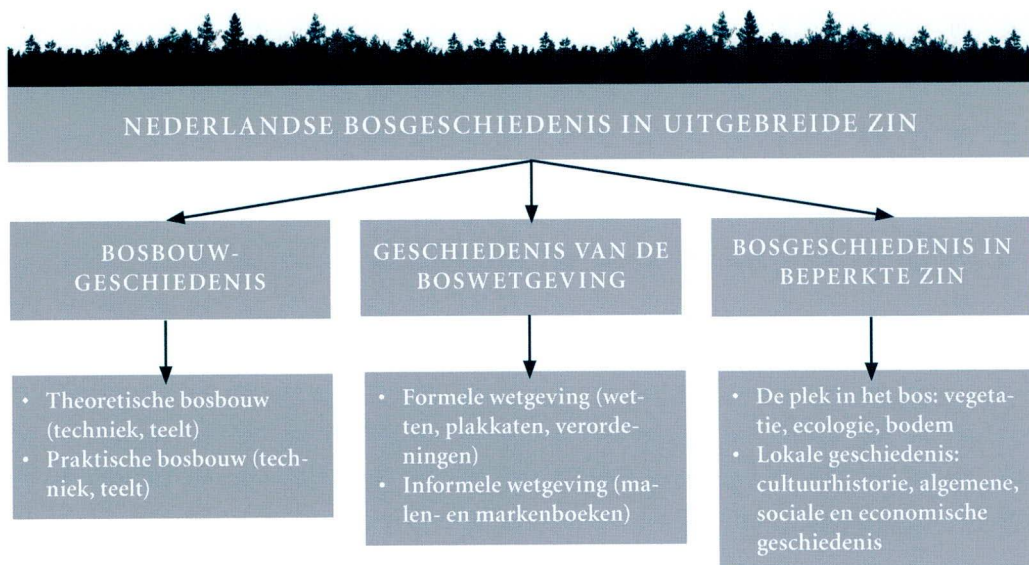
De belangstelling voor historie van bossen maakt de laatste jaren een sterke groei door getuige de vele bijeenkomsten die recentelijk zijn georganiseerd. Cultuurhistorie in bossen, historische boselementen, boshistorisch onderzoek, levend of biocultureel erfgoed in bossen, historische ecologie, al deze onderwerpen raken aan het begrip bosgeschiedenis. De term bosgeschiedenis is al enige tijd in zwang. Een eerste definiëring en verdere theoretisering van het begrip is verricht door Jaap Buis, in zijn dissertatie *Historia Forestis: Nederlandse bosgeschiedenis* uit 1985. Sindsdien is projectmatig onderzoek verricht naar de historie van bossen. In dit artikel worden die inspanningen voor het voetlicht gebracht en teruggeblikt op wat er, aanvankelijk incidenteel en later meer systematisch, in ons land is gedaan op het vlak van de bosgeschiedenis.

De behoefte om de bosgeschiedenis als wetenschap meer systematisch te beoefenen ontstond rond 1975. Een aanleiding vormde de beoogde invulling van het Huis Groeneveld in Baarn, dat reeds lang eigendom was van Staatsbosbeheer, als Nationaal Centrum voor Bos, Natuur en Landschap.

Dat hiervoor een brede kennis van de bosgeschiedenis onontbeerlijk was, werd al snel duidelijk en de conclusie was niet alleen dat onderzoek naar de geschiedenis van het Nederlandse bos, de natuurterreinen en het landschap gewenst was, maar ook dat de uitvoering hiervan sterk afhankelijk was van de beschikbaarheid van goed opgeleide onderzoekers. Standaardisatie, coördinatie en centralisatie van het onderzoek en een juiste toepassing van methodieken zijn daarbij een vereiste. *Het scheppen van opleidingscapaciteiten en faciliteiten zou derhalve met kracht ter hand moeten worden genomen ten einde tot een volle ontplooiing van het onderzoek te kunnen komen* (Buis, 1981).

BOSGESCHIEDENIS ALS WETENSCHAP

De eerste vraag die zich voordoet in deze historiografie is de afbakening van het begrip bosgeschiedenis. De bosgeschiedenis omvat een langere periode dan de boshistorie, als men ook de prehistorie en de protohistorie tot de geschiedenis rekent. Historie baseert zich immers op schriftelijke bronnen. De Nederlandse boshistorie vangt aldus aan in de tweede helft van de 8e eeuw, althans wanneer we uitgaan van de eerste oorkonde over bos uit het jaar 777, die Buis noemt in zijn proefschrift (Buis, 1985). Het werk van bijvoorbeeld archeobotanicus Casparie van het voormalige Biologisch Archeologisch Instituut in Groningen heeft op deze wijze gezien geen boshistorische kennis opgeleverd, maar is wel degelijk een bijdrage geweest aan de vergroting van de kennis van de bosgeschiedenis. Dit artikel beschouwt de historische periode van de bosgeschiedenis, de tijd dus dat er geschreven bronnen beschikbaar zijn en dan in het bijzonder de laatste anderhalve eeuw. Vanwege de breedte van het onderzoekster-

§ Theoretisch model van de bosgeschiedenis, bewerkt naar Buis, 1981.

rein heeft Buis de bosgeschiedenis in zijn dissertatie gesplitst in drie afzonderlijke onderdelen of subdisciplines. De ‘bosgeschiedenis in beperkte zin’ handelt over de periode vanaf het moment dat bomen deel uitmaken van de vegetatie. Dit betreft dus de geschiedenis van het bos gerelateerd aan de locatie in het bos met de vegetatie en groeiplaatsfactoren. Die gaat verder terug dan de eerste menselijke invloed. De ‘geschiedenis van de boswetgeving’ kunnen we volgens Buis opvatten als schakel tussen ‘bosgeschiedenis in beperkte zin’ en ‘bosbouwgeschiedenis’. Van ‘bosbouwgeschiedenis’ kan worden gesproken vanaf het eind van de 18e eeuw, toen wetenschappelijke inzichten en technieken een rol begonnen te spelen bij het gebruik en beheer van bos. Bosbouw kan gezien worden als een product van wetenschappelijk denken uit de afgelopen 250 jaar, met een min of meer gecontroleerd gebruik van het bos als doel. Bosbouwgeschiedenis omvat dus een relatief korte periode en houdt zich bezig met technieken, handelingen en denkbeelden.

Buis stelt vervolgens ‘bosgeschiedenis in uitgebreide zin’ of ‘de geschiedenis van de relatie bos-mens-maatschappij’ synoniem met

‘bosgebruiksgeschiedenis’, daar de genoemde relatie gebruik van het bos impliceert. Bosgeschiedenis betreffende de periode vóór de komst van de mens wordt volgens zijn opvatting dus niet in beschouwing genomen, een aanleiding om zijn definitie te herzien.

Een vollediger definitie van bosgeschiedenis als wetenschappelijke discipline zou kunnen zijn: *de wetenschap die de ontwikkelingen van bos en bomen, én de wederkerige relaties met de menselijke maatschappij en de veranderingen daarin, in de tijd bestudeert of: de wetenschappelijke discipline die een aaneenschakeling van gebeurtenissen, ontwikkelingen en menselijke invloeden in relatie tot het bos en bosachtige vegetaties in het verleden als onderwerp van studie heeft.*

Deze beide laatste definities omvatten het geheel aan ecologische processen in het bos, vormen van bosgebruik en bosbeheer met hun technische aspecten, boswetten en andere jurisprudentie en denkbeelden betreffende het bos in het verleden al of niet in hun onderlinge samenhang. Bosgeschiedenis is niet alleen een breed opgevatte en veelzijdige wetenschap, maar ook bij uitstek een interdisciplinaire wetenschap.

DE EERSTE BOSGESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIES

In de afgelopen eeuwen is er veel gepubliceerd over bos en bosbouw.

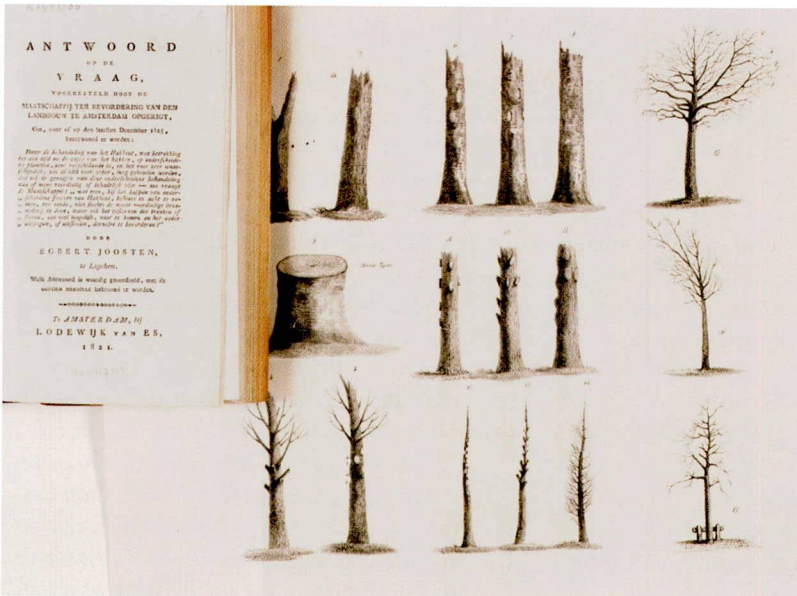
Deze publicaties moeten we in de context van hun tijd zien. Bosgeschiedkundig waren zij doorgaans niet. Juweeltjes als de ‘Kennis der Houtteelt’ (Boer, 1857), de ‘Handleiding voor het aanleggen en behandelen van Grovedennenbosschen’ (Tutein Nolthenius, 1891) en de ‘Verhandeling over het hakhout’ (Joosten, 1821) zijn weliswaar van geschiedkundige betekenis, maar zijn geen bosgeschiedkundige studies.

Het eerste boshistorisch getinte werk dat ons bekend is dateert uit 1870 en is van de hand van J. de Grez: ‘De dennenteelt in Noord-Brabant’, aanwezig in de Speciale Collecties van Wageningen UR Library (De Grez, 1870). Het betreft een korte studie van elf pagina’s waar de auteur op basis van een analyse van authentiek archiefmateriaal, zoals extracten van rekeningen uit 1514-1516, heeft geconcludeerd dat de *Pinus sylvestris* (grove den) in Noord-Brabant inheems is geweest, maar later geheel verdween en dat de dennenteelt voor het eerst in deze provincie in de Baronie van Breda bij wijze van proefneming is aangevangen in 1514.

Voorwaar een belangrijke constatering.

Vanaf 1870 verschenen verschillende publicaties met daarin fragmenten of hoofdstukken over een aspect van de Nederlandse bosgeschiedenis. Deze bieden zeker geen compleet overzicht. Sprangers, auteur van ‘De economische beteekenis van het bosch voor Nederland’ constateerde in 1933 dat *Een volledig Nederlandsche bosgeschiedenis nimmer is verschenen* (Sprangers, 1933). Latere dissertaties met bosgeschiedenis als hoofdthema verschenen in 1958 en 1985 van respectievelijk Van Oosten Slingeland en Buis (Van Oosten Slingeland, 1958; Buis, 1985).

Een specifieke categorie betreft de gedenk- en jubileumboeken. Zij belichten soms een fragment van de Nederlandse bosgeschiedenis. Enkele voorbeelden zijn het ‘Gedenkboek der Nederlandsche Heidemaatschappij 1888-1913’, met daarin ‘Enige opmerkingen betreffende de ontwikkeling van den Boschbouw in Nederland gedurende de laatste 50 jaren’ van G.E.H. Tutein Nolthenius en ‘Staatsbosbeheer 1899-1939’, waarin ‘Een en ander over de Ontwikkeling van den Boschbouw in de 19e eeuw’ beschreven staat door E.D. van Dissel. Ter gelegenheid van het eeuwfeest verscheen in 1999

Illustratie uit de verhandeling over het hakhout (Joosten, 1821), aanwezig in de Speciale Collecties van Wageningen UR Library.

'Staatsbosbeheer 100 jaar werken aan groen Nederland' van Buis en Verkaik. Een ander voorbeeld is het 'Gedenboek ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van Schovenhorst 1848 – 1948'. Th. C. Oudemans, mede-eigenaar van het bekende landgoed Schovenhorst, beschrijft daarin een stuk lokale bosgeschiedenis (Oudemans, 1948). Vijftig jaar later werd het opgevolgd door 'Anderhalve eeuw Schovenhorst' uit 1998 van Buis (Buis, 1998). Het Tijdschrift der (Koninklijke) Nederlandse Heidemij (1889-1963) en het Nederlands Bosbouw tijdschrift (1928-2003) hebben tamelijk frequent artikelen over bosgeschiedenis opgenomen.

We kunnen stellen dat de bosgeschiedenis ongeveer een eeuw lang, tot het midden van de jaren 1970, de belangstelling had van overwegend individuen, waarvan een enkeling het bracht tot een dissertatie. Vanaf omstreeks 1870 verschenen er geregeld artikelen en boeken die de kennis van de bosgeschiedenis vergrootten. Gestaaft werden nieuwe hoofdstukken aan de Nederlandse bosgeschiedenis toegevoegd. Het blijkt dat er veel kennis schriftelijk is vastgelegd, in de vorm van tijdschriftartikelen, boekjes en boeken, een enkele dissertatie en een bosbouwbibliografie, maar dat onze kennis als geheel vaak nog fragmentarisch en onsamenvattend is. Met het Veluwe-rapport kwam er een vorm van geïntegreerde en interdisciplinaire aanpak van onderzoek, waarbij de cultuurhistorie van het bos één van de aspecten was. Het markeert de overgang naar samenwerking en het bundelen van kennis uit verschillende disciplines en leverde onder andere een bos-typenkaart op, gebaseerd op boshistorische kenmerken.

OPSCHALING VAN DE BOSGESCHIEDENIS

Aan het einde van de jaren 1970 werd de tijd rijp om de Nederlandse bosgeschiedenis in een breder kader te onderzoeken en te documenteren. Twee initiatieven die de aspecten van de bosgeschiedenis als hoofdonderwerp hebben illustreren deze ontwikkeling.

Het eerste betreft het 'Historisch onderzoek naar het beheer van bos, natuur en landschap': het Groeneveldproject 1982-1995. Bosbouwacademici als Bol, Buis, Van Maaren en Sikkel waren de initiatiefnemers van dit project dat erop gericht was om te komen tot een Nationaal Centrum voor Bos, Natuur en Landschap. Het verzamelen, documenteren en tentoonstellen van gereedschappen en werktuigen werd het doel. Een ander onderdeel betrof het verzamelen en documenteren van kennis. Tezamen vormde dit de Collectie Groeneveld. De bij Staatsbosbeheer geformeerde 'Kring Groeneveld' had zijn doelstelling geformuleerd als *het selectief verzamelen en ordenen van een collectie werktuigen, gereedschappen, kaarten, plannen tekeningen, foto's en andere documenten, die een min of meer volledig beeld geven van de historische ontwikkelingen van bossen en andere natuurterreinen in Nederland* (Sikkel, 1981). Deze verzameling diende voorwerpen te bevatten uit alle delen van het land en betrekking te hebben op het beheer van alle mogelijke terreintypen, zoals polderbebouwingen, duinen en duinbebouwingen, landgoederen en oude boswachterijen, eendenkooien en grienden, heide- en stuifzandbebouwingen, hakhout en andere terreintypen.

Inmiddels was gebleken dat onderzoek nodig was om te komen tot een verantwoorde opbouw van de collectie. Waar, wanneer, waarvoor en waarom werd een bepaald werktuig of een gereedschap gebruikt? Ook onderzoek naar de historische ontwikkeling van het beheer van bossen en natuurterreinen werd noodzakelijk bevonden. Een samenwerkingsverband tussen Staatsbosbeheer en de toenmalige Landbouwhogeschool Wageningen (de vakgroepen Boshuishoudkunde en Agrarische Geschiedenis) vormde de basis voor een breed opgezet historisch onderzoek met als hoofddoelstelling *de beschrijving van de historische ontwikkeling van het technisch beheer van bossen en natuurterreinen in Nederland*. Ten behoeve van de handhaving van de wetenschappelijke kwaliteit van het historisch onderzoek

werd in november 1982 door de toenmalige directeur van Staatsbosbeheer de Adviescommissie Historisch Onderzoek geïnstalleerd. Het doel werd gedefinieerd als *het opsporen en ordenen van gegevens met betrekking tot beheer van bos- en natuurterreinen in Nederland en het beschrijven van de historische ontwikkeling van dat beheer*.

Met het Groeneveld-project kreeg het onderzoek naar de bosgeschiedenis en de geschiedenis van het landschap in het algemeen vanaf 1980 een flinke impuls. Het was een ambitieus project, waarvoor een specifieke onderzoeksopzet en -methodiek werden ontwikkeld, gekenmerkt door bewuste keuzes. Deze waren in het kort geformuleerd keuzes voor objecten waarvoor historische belangstelling bestaat en waarvan vermoed werd dat er historische gegevens over beschikbaar zijn, keuzes voor het technisch vakkundig beheer en het beperken van het terreinonderzoek tot zogenaamde 'Karakteristieke Delen' en de daarbinnen gelegen 'Representatieve Eenheden' (Sikkel, 1981).

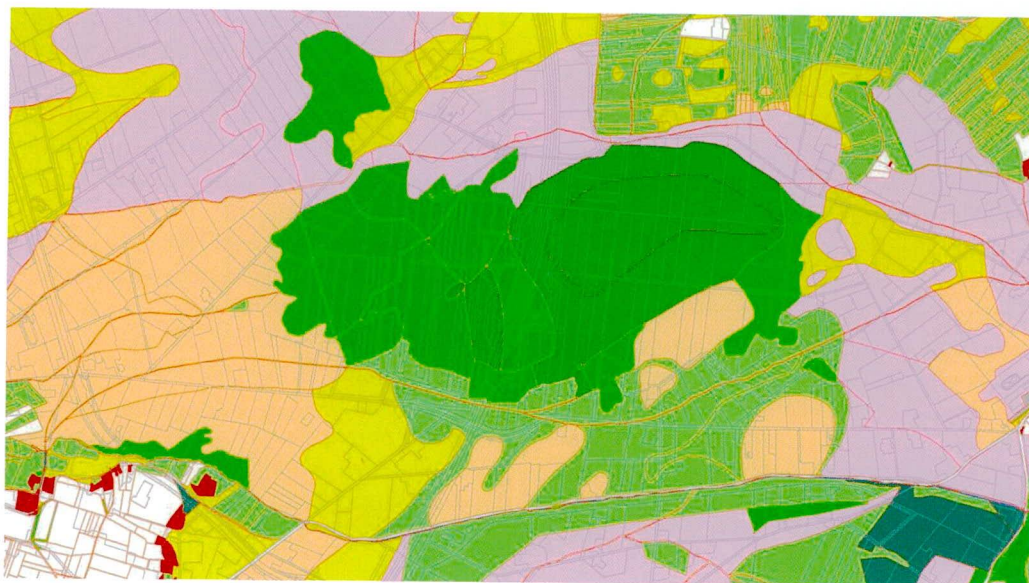
Het Groeneveld-project heeft meer dan vijftig rapporten opgeleverd; doorgaans echter publicaties die tot de grijze literatuur behoren. De bruikbaarheid van al dit historisch onderzoek is in 1991 geëvalueerd en het bleek dat de rapporten op verschillende manieren van betekenis waren: ze waren bruikbaar om te komen tot een betere interpretatie van terreinmogelijkheden, bij de voorlichting, bij reconstructies van cultuurhistorische waarden, bij onderzoek, beleid en inrichting en bij afweging van doelstellingen (Wildschut, 1991; Leermakers, 1994). Het Groeneveld-project ging rond 1995 min of meer in ruste.

BOSKAART NEDERLAND 1832

In 1997 werd de Stichting Boskaart Nederland 1832 opgericht. Het jaartal 1832 refereert aan het beschikbaar komen van een belangrijke bron voor later historisch onderzoek: de primaire kadastrale gegevens. De betekenis daarvan voor historisch onderzoek was al in 1958 onderkend door Van Oosten Slingeland in

zijn proefschrift over de Sysselt. Hij was ook de drijvende kracht achter de oprichting van verschillende provinciale werkgroepen die zich sinds 1985 richtten op het publiceren van kadastrale atlassen. In 1997 werd een stichting gevormd met het ultieme doel het realiseren van de Boskaart 1832 op basis van het systematisch verzamelen van informatie die de minuutplannen en de zogenaamde Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT's) ten aanzien van de diverse klassen bos kunnen leveren. Subdoelen waren daarbij *het ondersteunen en bevorderen van onderzoek en studie op het gebied der bosgeschiedenis en het publiceren en doen publiceren der uitkomsten*.

Sindsdien heeft de Stichting Boskaart Nederland 1832 zich, voortbouwend op particuliere activiteiten, toegelegd op lokale studies van de kadastrale gegevens van 1832 op het gebied van bos en boseigendom. Het kadastrale basismateriaal wordt beschouwd als een gegevensbron van grote betekenis voor disciplines als de bosgeschiedenis, historische geografie, historische ecologie en andere wetenschapsvelden, maar ook maatschappelijk vanuit het oogpunt van landinrichting, landschapsplanning en -reconstructie. In geanalyseerde en geïnterpreteerde vorm kan het basismateriaal van groot nut zijn voor lokale, regionale, provinciale en landelijke beleidsmakers op het gebied van ruimtelijke ordening en landinrichting. Ook terreinbeherende organisaties en particuliere boseigenaren kunnen tot de doelgroepen worden gerekend als het gaat om publicaties op basis van de eerste kadastrale gegevens. In meer brede maatschappelijke zin is het materiaal van betekenis voor historische verenigingen en geïnteresseerd publiek. De boekjes die het bos en het boseigendom in 1832 van een groot aantal bosrijke gemeenten beschrijven zijn de belangrijkste tastbare producten van de Stichting. Dit zijn er meer dan vijftig. Ze hebben steeds een vergelijkbare en overzichtelijke structuur, waarin de categorieën bos, de oppervlakten en de secties waarin ze zijn gelegen zijn opgenomen, alsmede de eigenaren van de bospercelen met hun woon-

§ Het Beekbergerwoud in 1832 met een ondergrond van de topografische kaart uit 2006 (Bijlsma z.j.). Let op de latere ontginningsstructuur en het tracé van de huidige A50. Lichtgroen: grasland; groen: bos; donkergroen: opgaand bos; groengrijs: dennenbos; lichtgeel: heide 1; geel: heide 2; paars: heide 3; rood: erf.

Recente markante gebeurtenissen in de historiografie van de bosgeschiedenis

- 1977 S.M. ten Houte de Lange (red.), *Rapport van het Veluwe-onderzoek*
- 1979 Oprichting Kring Groeneveld
- 1980 Eerste publicatie Collectie Groeneveld
- 1982 Instelling Adviescommissie Historisch Onderzoek (ACHO)
- 1985 Van Goor et al., *Bosgebruik en bosbeheer. De geschiedenis van het Nederlandse bos*
- 1985 J. Buis, *Historia Forestis* (dissertatie)
- 1988 H. Vernhout, *De sociale geschiedenis van de bosarbeid*
- 1991 Oprichting Werkgroep Historische Ecologie
- 1992 Symposium *Bosgeschiedenis, wat doe je ermee?* ACHO, Baarn & Speulderbos
- 1993 J. Buis, *Holland Houtland. Een geschiedenis van het Nederlandse bos*
- 1993 P. Thissen, *Heidebebossing met de renteloosvoorschotregeling van 1907*
- 1995 Laatste publicatie Collectie Groeneveld

- 1997 F. Vera, *Metaforen voor de wildernis* (dissertatie)
- 1997 Oprichting SBN1832
- 2002 Stichting Probos omarmt de boshistorie
- 2002 C.J.A. Rövekamp en N.C.M. Maes, *Inheemse bomen & struiken op de Veluwe*
- 2004 Studiedag *Het bos in 1832. De betekenis van de eerste kadastrale gegevens*, SBN1832 Ellecom
- 2008 Studiedag *Bosgeschiedenis en recente kennisontwikkeling*, SBN1832 Bennekom
- 2008 Oprichting Commissie Bosgeschiedenis van de KNBV

plaats en beroep aangevuld met grafische weergaven in de vorm van taartdiagrammen (Bouwer, 2004). De gekleurde kaarten zijn gebaseerd op de kadastrale minuutplannen. Naast de diverse typen bos zijn ook andere grondgebruiksvormen aangegeven.

Deze dataset levert veel informatie ten behoeve van boshistorisch onderzoek, zoals

Bijlsma al verschillende malen heeft laten zien (Bijlsma, 2004). Te denken valt aan oude bosgroeiplaatsen en het voorkomen van bepaalde vegetaties. De kaart op pagina 138 laat een voorbeeld zien van een eigentijdse interpretatie van de primaire kadastragegevens voor het Beekbergwoud.

Aldus zijn er in de laatste dertig jaar diverse initiatieven geweest om kennis over bos te documenteren en nieuwe bronnen te ontsluiten. Het chronologisch overzicht geeft een illustratie van de opgetreden verbreding en verdieping van boshistorisch onderzoek. Dit is met veel enthousiasme opgepakt, het ontbreekt echter nog aan voldoende samenhang en de uiteindelijke zo gewenste synthese.

TOEPASSINGEN EN INTERPRETATIES IN BELEID EN BEHEER

Wat is nu de betekenis van dit materiaal en zijn er voorbeelden te vinden waar boshistorische informatie en bosgeschiedenis expliciet of impliciet toegepast worden? Enkele voorbeelden worden ter illustratie kort behandeld. De Vierde Bosstatistiek uit 1985 gebruikt onder andere op de historie geënte indelingen die grote gelijkenis vertoont met de typologie van Van der Wijngaard (Van der Wijngaard, 1977). Deze bostypen zijn gebaseerd op de ouderdom en voorgeschiedenis van het bos

en de doelstelling waarmee het is aangelegd of beheerd. Het gebruik van het grote aantal bostypen in de overzichten vereist echter een behoorlijk inzicht in de bosgeschiedenis. Een kooibos is tamelijk eenvoudig te herkennen, een schermbos aangelegd op landduinen in de 20e eeuw ook, maar het herkennen van een in de 19e eeuw op grasland aangelegd productiebos vereist meer historisch inzicht. De bosstatistiek leert ons dat er in 1985 nog 608 hectare boombos (de historisch waardevolle malenbossen van de Veluwe) aanwezig is en slechts 484 hectare bos met een middenbosstructuur.

Beleidsdocumenten van de rijksoverheid zoals de Structuurvisie op het bos en de bosbouw uit 1977 en het Meerjarenplan Bosbouw uit 1986 hebben enkele pagina's aan bosgeschiedenis gewijd. Het Bosbeleidsplan 1991 echter niet. De Ecosysteemvisie Bos uit 1995, een uitvloeisel van het Natuurbeleidsplan, heeft er een heel hoofdstuk voor ingeruimd: 'De geschiedenis van het bos in Nederland'. Dit laat zien dat bosgeschiedenis een wezenlijk deel uitmaakt van bosbeleid.

Bij de beschrijving van de voorbeeldbossen van de typologie van bosgemeenschappen van Van der Werf (Van der Werf, 1991), de zogenaamde A-locaties, is een kort historisch onderzoek een systematisch onderdeel geweest. Voor de meeste provincies zijn rapporten

§ Bediening van een stobbenrooier omstreeks 1913 op Den Treek bij Woudenberg. Ook het ondergrondse deel had waarde en het loonde de moeite deze te oogsten (bron: Archief Den Treek).

verschenen van de daar voorkomende geselecteerde A-locaties.

Vera gebruikt in zijn dissertatie een groot aantal boshistorische bronnen om zijn denkbeelden over het uiterlijk van woud in onze streken in het atlanticum te ondersteunen en te interpreteren (Vera, 1997). Deze denkbeelden hebben het natuurbeheer van de afgelopen 25 jaar enorm beïnvloed.

Het Programma Bosreservaten dat het toenmalige Ministerie van LNV in 1987 heeft gelanceerd, omvatte niet alleen de instelling van bosreservaten (geselecteerde delen van bosgebieden, waar geen inwendig beheer plaatsvindt), maar ook monitoring en documentatie. In de zogenaamde Werkdocumenten uitgegeven door het toenmalige IKC Natuurbeheer, maakte het hoofdstukje Boshistorie een vast, zij het summier, onderdeel uit. Deze werden toegelicht met enkele kaartfragmenten.

Het project Bosesystemen in Nederland van Stortelder c.s. leidde in de jaren 1990 tot het eerste deel getiteld 'Broekbossen' (Stortelder et al., 1998). Het verscheen in de KNNV-reeks Bosesystemen van Nederland. Het heeft nog een sterk vegetatiekundige invalshoek. Het tweede deel Ooibossen (2001) bevat een substantieel hoofdstuk Bosgeschiedenis, zij het dat daarin niet alleen de bossen worden behandeld, maar ook de ingrepen in het riviersysteem en calamiteiten als stormen en dijkdoorbraken. Het overzicht geeft een beeld van de historische achtergronden, de huidige situatie en de ontwikkelingsmogelijkheden van deze bossen (Wolf, 2001). Met nog twee delen over de bossen op de arme zandgronden en op voedselrijke gronden zou het gehele Nederlandse bosareaal behandeld zijn.

Ten slotte moet het rapport 'Inheemse bomen en struiken op de Veluwe; autochtone genenbronnen en oude bosplaatsen' uit 2002 worden genoemd (Maes en Rövekamp, 2002). Het is opgesteld in opdracht van de provincie Gelderland en is gebaseerd op empirisch onderzoek van Maes en Rövekamp. Het heeft geleid tot de identificatie van veel boshisto-

risch interessante plekken en zogenaamde 'ornamental ancient woodlands'. Gebleken is dat de wintereik op de Veluwe nog tamelijk algemeen voorkomt en dat er nog diverse relictten van beukenhakhout aanwezig zijn. De beukenmalenbossen zouden volgens de auteurs een vorm van spaartelgenbos zijn. Dit rapport met een hoog gehalte aan bosgeschiedenis is van grote betekenis voor het natuurbeleid van de provincie, maar ook op beheerniveau zijn er concrete aanbevelingen gedaan.

SYNTHESE

De aandacht voor bosgeschiedenis heeft pieken en dalen gekend. Op zich is dit geen belangrijke constatering. Gebleken is echter dat onderzoek naar de geschiedenis van bos, natuur en landschap nog steeds zeer wenselijk wordt gevonden, net zoals ruim 30 jaar geleden. Bovendien zien we dat er een verschuiving gaande is van documenteren van boshistorische informatie naar integreren en toepassen ervan in beleid en beheer. Ook is het initiatief voor onderzoek verlegd van overheid naar kleinere organisaties en individuele onderzoekers. Het begrippenkader is nog steeds in ontwikkeling en een suggestie is gedaan voor een nieuwe definitie van de bosgeschiedenis.

Ondanks het vele werk dat reeds is verricht ontbreekt een alomvattend overzicht van de Nederlandse bosgeschiedenis en een coördinerend instituut om daar te komen nog steeds. Verheugend is dat het aantal betrokken en samenwerkende disciplines in de loop van de jaren is toegenomen. Bundeling van expertise biedt veel kansen, want er is welhaast een onuitputtelijke bron aan gegevens beschikbaar.

Terugblikkend is, in plaats van de regelmatige golfbeweging, de metafoer van een groeiende boom die de kennisaanwas symboliseert wellicht meer op zijn plaats. Kennis groeit immers jaarlijks aan, soms beperkt, soms uitbundig; er komt onmiskenbaar steeds meer bosgeschiedenis-kennis bij. Integratie van die kennis tot een standaardwerk, bijvoorbeeld

§ Een excursie bosgeschiedenis in De Oude Bork (Dwingeloo). De groep staat juist stil bij het 19e-eeuwse grafmonument van de families Van Holthe en Westra van Holthe (foto: Martijn Boosten).

een 'Bosgeschiedenis van de Lage Landen' zou op termijn een beoogd resultaat kunnen zijn.

Forest history as a science and a research discipline. A historiographic overview

This article contains a retrospective overview of the research of forest history. Forest history got quite some attention over the last decades. It started being practised in a systematic and project based manner in the late 1970s, initiated by the Dutch State Forest Service and Wageningen Agricultural University. Forest history can be considered an interdisciplinary branch of science and for the first time was defined in 1985. Two initiatives are elaborated upon. Some challenges lie ahead of us, such as composing a comprehensive and synthesizing forest history of the Low Countries.

LITERATUUR

- BIJLSMA, R.J. (2004). Struikbos (kreupelbos en struellen) op de Veluwe: 1832 versus 2003. In: BOUWER, K., J. VAN LAAR EN F. SCHOLTEN (RED.). Het bos in 1832; De betekenis van de eerste kadastrale gegevens. Stichting Boskaart Nederland 1832, pp. 17-29.
- BLINK, H. (1929). Woeste gronden, ontginning en bebossing in Nederland voormaals en thans. Den Haag.
- BOER, R.W. (1857). Kennis der Houtteelt. Zwolle.
- BOERHAVE, W. & BEEKMAN (RED.) (1949-1956), *Hout in alle tijden* (6 delen)
- BOUWER, K. (2004). De kadastrale gegevens van 1832 en hun plaats in de Nederlandse bosgeschiedenis. In: BOUWER, K., J. VAN LAAR EN F. SCHOLTEN (RED.). Het bos in 1832; De betekenis van de eerste kadastrale gegevens. Stichting Boskaart Nederland 1832, pp. 5-16.

- BROUWER, W.D. (1970). Bibliografie van de Nederlandse bosbouwgeschiedenis. Wageningen.
- BUIS, J. (1981). Nederlandse bosgeschiedenis; een overzicht. In: Nederlands Bosbouw Tijdschrift. Jaargang 53 (7/8) pp. 265-270.
- BUIS, J. (1985). *Historia Forestis: Nederlandse bosgeschiedenis*, 2 delen. Proefschrift Landbouwuniversiteit Wageningen.
- BUIS, J. (1998). *Anderhalve eeuw Schovenhorst: biografie van een levend landgoed*. Putten.
- BUIS, J. & J.P. VERKAIK (1999). *Staatsbosbeheer. 100 jaar werken aan groen Nederland*. Utrecht.
- DE GREZ, J. (1870). *Bijdrage tot de geschiedenis van de dennenteelt in Noord-Brabant*. Den Bosch.
- HOUTE DE LANGE, S.M. TEN (RED.) (1977). *Rapport van het Veluwe-onderzoek*. Wageningen.
- JANSSEN, G.J.P. (1977). *Syllabus bosgeschiedenis*, Wageningen.
- JOOSTEN, E. (1821). *Verhandeling over het hak-hout*. Amsterdam.
- LEERMAKERS, C. (1994). *Bosbeheer: De zin van het oude in het nieuwe*. In: Nederlands Bosbouw Tijdschrift. Jaargang 66 (4) pp. 140-143.
- LÖHNIS, F.B. (1885). *Verhandeling over de houtcultuur en de bosschen in Drenthe, Haarlem*
- MAES, N.C.M. EN C.J.A. ROVEKAMP (2002). *Inheemse bomen & struiken op de Veluwe; Autochtone genenbronnen en oude bosplaatsen*. WCL Veluwe, Provincie Gelderland.
- MARTENS VAN SEVENHOVEN, A.H. (1924). *Geldersche bosschen*, z.p.
- OOSTEN SLINGELAND, J.F. VAN (1958). *De Sijsselt; een bijdrage tot de kennis van de Veluwse bosgeschiedenis*. Dissertatie, Landbouwhogeschool Wageningen.
- OUDEMANS, TH.C. (1948), *Gedenkboek Schovenhorst 1848-1948*, Putten.
- SCHAARS, A.H.G. (1974). *De bosbouw van het 'Entel' in de tweede helft van de negentiende eeuw*. Zutphen.
- SIKKEL, D. (1981). *Het historisch onderzoek naar het technisch beheer*. In: Nederlands Bosbouw Tijdschrift. Jaargang 53 (7/8) pp. 214-217.
- SPRANGERS, A.A.C. (1933). *De economische betekenis van het bosch voor Nederland*. Dissertatie Landbouwhogeschool Wageningen.
- STEIJN, J.A. VAN (1933). *Duinbebossching*, Dissertatie Landbouwhogeschool Utrecht.
- STORTELDER, A.H.F., P.W.F.M. HOMMEL EN R.W. DE WAAL (1998). *Bosecosystemen van Nederland. Deel 1 Broekbossen*. Utrecht.
- TUTEIN NOLTHENIUS, G.E.H. (1891). *Handleiding voor het aanleggen en behandelen van Grovedennenbosschen*. Arnhem.
- VERA, F. (1997). *Metaforen voor de Wildernis – eik, hazelaar, rund, paard*. Proefschrift. Landbouwuniversiteit Wageningen.
- WARTENA, R. (1967). *Vier eeuwen bosbeheer in Gelderland 1400-1800*.
- WERF, S. VAN DER (1991). *Bosgemeenschappen. Natuurbeheer in Nederland 5*. Pudoc Wageningen.
- WIJNGAARD, J.K.R. VAN DEN (1977). *Een bostypering van de Veluwse bossen*. In: Nederlands Bosbouw Tijdschrift. Jaargang 49 (2) pp. 66-78.
- WILDSCHUT, J. (1991). *Evaluatie boshistorisch onderzoek; een onderzoek naar het gebruik van historische gegevens in het beheer*. Staatsbosbeheer.
- WOLF, R.J.A.M. (2001). *Bosecosystemen van Nederland. Deel 2 Ooibossen*. Utrecht.
- ZUIDERVEEN BORGESIUS, J.J. (1973). *Bijdrage tot de geschiedenis van de Veluwse Malebossen*. Wageningen.